

FILOSOFIA CA ȘTIINȚĂ RIGUROASĂ*

[289] Încă de la primele sale începuturi, filosofia a ridicat pretenția de a fi o știință riguroasă¹, ba chiar știința care ar satisface pe deplin nevoile teoretice cele mai înalte, făcînd astfel posibilă, din punct de vedere etico-religios, o viață reglementată de normele pure ale rațiunii. Cu mai multă sau mai puțină energie, această pretenție a fost susținută în diverse epoci ale istoriei, nefiind niciodată total abandonată, nici chiar atunci cînd interesele și disponibilitățile pentru teoria pură erau amenințate să se stingă sau cînd autoritatea religioasă stăvilea libertatea cercetării teoretice.

* NOTĂ: se tipărește după textul *Philosophie als strenge Wissenschaft*, apărut în *LOGOS. Internationale Zeitschrift für Philosophie der Kultur*, herausgegeben von Georg Mehlis, Band I, 1910/11, Verlag von J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1910-1911, pp. 289-341. Paginația din revista „Logos” va fi marcată în corpul textului între paranteze drepte. Notele autorului sînt date în subsol prin literele alfabetului, iar notele traducerii prin cifre arabe, la sfîrșitul textului.

Pretenția de a fi știință riguroasă filosofia nu a putut să o satisfacă pe deplin, însă, în nici una din epocile dezvoltării sale; aceasta nici chiar în cea din urmă epocă, în care, în ciuda multitudinii și diversității orientărilor filosofice, de la Renaștere și pînă în prezent, ea progresează, totuși, esențialmente unitar. Etoșul dominant al filosofiei moderne constă însă în faptul că, în loc să se abandoneze în mod naiv unei înclinații filosofice, ea vrea să se constituie ca o știință riguroasă printr-o cercetare din ce în ce mai profundă, mai pătrunzătoare, aplecată asupra metodei, utilizînd tot mai mult calea reflecției critice². Dar unicul rod matur al acestor străduințe l-au constituit fundamentarea și autonomizarea științelor riguroase ale naturii și ale spiritului, precum și a noilor discipline pur matematice.

Filosofia însă, chiar în sensul special care abia începea să se degajeze, era lipsită, atunci, ca și mai înainte, de caracterul unei științe riguroase. Căci sensul ca atare al acestei profilări rămînea fără o determinare științifică precisă. Cum se situează filosofia față de științele naturii și ale spiritului, dacă specificul filosofic al travaliului lor, care se referă totuși în esență la natură și spirit, reclamă în principiu noi atitudini cu ajutorul cărora sînt date tot din [290] principiu noi scopuri și noi metode, deci, dacă specificul filosofic ne-ar conduce totodată la o nouă dimensiune sau s-ar derula pe unul și același plan cu cel al științelor empirice ale naturii și vieții spiritului – toate acestea constituie un fapt încă destul de controversat³. Se arată astfel că sensul propriu al problemelor filosofice nu a ajuns niciodată la o elucidare științifică.

În felul acesta, filosofia, după intenția sa istorică, cea mai sublimă și mai riguroasă știin-

ță, cea care reprezintă exigența imperisabilă a omenirii către cunoașterea pură și absolută (și ceea ce este inseparabil de aceasta: către ceea ce e pur și absolut în domeniile valorii și voinței), tocmai ea nu este în stare să se configureze într-o știință veritabilă. Maestra evocată în opere nemuritoare ale umanității este cu totul incapabilă de a instrui într-o manieră care să fie obiectiv-valabilă⁴. Lui Kant îi plăcea să spună că se poate învăța nu filosofia, ci numai filosofarea (*Philosophieren*). Dar aceasta nu este altceva decât o recunoaștere a caracterului neștiințific al filosofiei. Atît cît știința se oferă ca una veritabilă, tot atît se și poate instrui și învăța, și aceasta pretutindeni, în același sens. Nicăieri însă învățarea științifică nu este o acceptare pasivă a unei materii străine de spirit; ea se bazează pretutindeni pe spontaneitate, pe o înnoită creare interioară, după principii și consecințe, a intuițiilor raționale dobîndite de spiritele creatoare. Filosofie însă nu se poate învăța, deoarece aici nu există asemenea intuiții concepute și fundamentate în mod obiectiv sau, ceea ce este același lucru, deoarece îi lipsesc probleme, metode și teorii net delimitate conceptual și, după sensul lor, pe deplin clarificate.

Pentru a fi mai clar, eu nu spun că filosofia ar fi o știință imperfectă, ci spun pur și simplu că ea nu este nicidecum știință; căci ea nu și-a făcut încă debutul ca știință. Și pentru aceasta nu iau ca măsură un oarecare fragment, oricît de mic, al unui conținut teoretic doctrinar întemeiat în mod obiectiv. Imperfecte sînt toate științele, chiar și științele exacte, atît de admirate. Ele sînt, pe de o parte, imperfecte în virtutea orizontului infinit de probleme nerezolvate, probleme care nu vor lăsa niciodată

în repaos impulsul de cunoaștere; pe de altă parte, ele prezintă deosebite neajunsuri chiar în conținutul doctrinar deja configurat, ici și colo arătându-se resturi de neclaritate sau imperfecțiuni în însăși ordinea sistematică a dovezilor și teoriilor. Ca întotdeauna însă, un conținut doctrinar este înfățișat numai crescând și ramificându-se din nou. De adevărul obiectiv, respectiv de probabilitatea obiectiv fundată a minunatelor teorii ale matematicii și științelor naturii nu se va îndoi nici o ființă rațională. În genere, aici [291] nu e nicidecum de găsit loc pentru «părerii», «maniere de a vedea», «puncte de vedere» etc. particulare. În măsura în care așa ceva se află încă într-o anumită disciplină, în aceeași măsură aceasta nu s-a împlinit încă, ci doar se află pe calea de a deveni știință, perspectivă în care, în genere, va fi și apreciată^a.

De cu totul altă modalitate decât imperfecțiunea aici descrisă a tuturor științelor este însă aceea a filosofiei. Ea nu numai că dispune

^a Firește, nu mă gândesc aici la problemele controversate în domeniul filosofico-matematic sau cel natur-filosofic, anume la cele care, considerate corect, nu privesc, la drept vorbind, numai puncte izolate ale conținutului doctrinar, ci «sensul» întregii realizării științifice a acestor discipline. Ele pot și trebuie să rămână distincte de disciplinele respective și, ca atare, sînt la fel de indiferente majorității reprezentanților acestora. În raport cu denumirile științelor, cuvîntul «filosofie» semnifică poate un gen de cercetări care dă tuturor celorlalte, într-o anumită măsură, o nouă dimensiune și, cu aceasta, o ultimă desăvîrșire. Cuvîntul «dimensiune» însă înseamnă totodată: știința riguroasă rămîne știință, conținutul doctrinar rămîne conținut doctrinar, chiar și atunci cînd tranziția în această nouă dimensiune nu a avut încă loc.

de un sistem doctrinar imperfect, incomplet doar în cazuri particulare, ci pur și simplu nu dispune de nici unul. Totul, în mod absolut, este controversat aici; oricare luare de atitudine constituie numai o chestiune de convingere individuală, de interpretare de școală, de «punct de vedere»⁵.

Ceea ce literatura științifică universală din epoca antică și cea modernă a filosofiei ne oferă ca proiecte poate foarte bine să reclame un imens și serios travaliu al spiritului. Mai mult, acesta poate contribui, în mare măsură, la stabilirea viitoare de sisteme doctrinare riguros științifice: ca fond însă, nimic nu poate fi recunoscut în acestea drept știință filosofică și nici nu există vreo perspectivă de a tăia, ca să spunem așa, cu foarfecele criticii, pe ici-colo, câte o bucată de doctrină filosofică.

Această convingere trebuia exprimată încă o dată dur și onest, și tocmai în acest loc din începuturile *Logos*-ului, care depune mărturie pentru o răsturnare importantă în filosofie și vrea să pregătească terenul pentru viitorul «sistem» al filosofiei.

Căci, odată cu afirmarea severă a neștiințificității⁶ oricărei filosofii de pînă acum, se ridică și problema dacă filosofia vrea încă să-și mențină și pe mai departe țelul său de a fi știință riguroasă, dacă ea poate și trebuie să vrea aceasta. Ce trebuie să însemne pentru noi această nouă «schimbare» (*Umwendung*)⁷? Cumva abandonarea (*Abwendung*) ideii unei științe riguroase? Și ce trebuie să însemne pentru noi «sistemul» pe care-l întrevădem, care să ne servească drept ideal în laboratoarele subterane ale muncii noastre de cercetare? Să fie oare acesta un «sistem» filosofic în sensul tradițional, asemenea unei Minerve

care se naște complet și înarmată din creasta unui geniu creator [292] pentru a fi apoi, în epocile mai târzii, păstrată în muzeul liniștit al istoriei alături de alte asemenea Minerve? Sau poate un sistem filosofic doctrinar, care, după impunătoare pregătiri de-a lungul generațiilor, începe realmente de jos, pe fundament sigur și care crește către înalt, ca orice construcție trainică în care, conform unei viziuni ce conduce către o configurație durabilă, se așază piatră pe piatră, una mai solidă decât alta. În privința aceasta, spiritele și drumurile trebuie să se despartă.

*

* *

«Schimbările» decisive pentru progresul filosofiei sînt acelea în care pretenția filosofiilor anterioare de a fi știință se destramă prin critica procedurii lor pretins științific; și atunci numai voința pe deplin conștientă de forța sa de a configura într-un mod cu totul radical filosofia în sens de știință riguroasă este aceea care călăuzește și determină ordinea travaliului. Întreaga energie a gândirii se concentrează mai întâi să ducă la o deplină claritate, printr-o chibzuire sistematică, condițiile științei riguroase ce erau fie cu totul în mod naiv neglijate, fie necunoscute filosofiei anterioare, pentru ca apoi să încerce noua edificare a unei doctrine filosofice. O asemenea voință pe deplin conștientă, orientată către o știință riguroasă domină răsturnarea socratico-platonică a filosofiei, precum și, la începutul timpurilor moderne, reacțiile științifice împotriva scolasticii, îndeosebi revoluția carteziană⁸. Impulsul dat de această voință străbate și marile sisteme de filosofie ale secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea,

se reînnoiește apoi în mod radical în critica rațiunii a lui Kant și domină încă modul de filosofare al lui Fichte. De fiecare dată, orientarea cercetării vizează începuturile veritabile, formularea indiscutabilă a problemelor, metoda corectă.

O schimbare radicală survine abia odată cu filosofii romantice. Cu toate că și Hegel stăruie asupra valabilității absolute a metodei și a doctrinei sale, ceea ce îi lipsește sistemului său este însăși critica rațiunii, adică tocmai cea care, înainte de toate, face posibilă științificitatea filosofică⁹. În legătură cu aceasta se află însă și faptul că filosofia lui Hegel, ca și, în genere, filosofia romantică a epocii următoare, a acționat fie în sensul unei *slăbiri*, fie în cel al unei *falsificări* a înclinației către constituirea unei științe filosofice riguroase.

În ce privește cea din urmă tendință, anume de a falsifica, se știe că, odată cu progresele științelor exacte, hegelianismul a provocat reacții în urma cărora *naturalismul* secolului al XVIII-lea a căpătat un foarte puternic impuls și, [293] cu scepticismul său, care a marcat orice idealitate și obiectivitate absolută a validității, a determinat într-o manieră decisivă viziunea despre lume și filosofia ultimelor decade.

Pe de altă parte, în sensul unei slăbiri a impulsului filosofic al științei, filosofia hegeliană a acționat retroactiv tocmai prin concepția despre legitimitatea relativă a oricărei filosofii în raport cu timpul său – concepție care, e adevărat, avea un cu totul alt sens în sistemul unei validități pretinsă ca absolută decât sensul istoricist acceptat de generațiile ce își pierduseră, odată cu credința în filosofia lui Hegel, și credința într-o filosofie absolută în genere. Prin transformarea filosofiei metafizice

a istoriei a lui Hegel într-un historicism sceptic este în esență delimitată de acum și ivirea noii «*Weltanschauungsphilosophie*»¹⁰, care pare a se răspîndi cu rapiditate, chiar și în zilele noastre, și care, în rest, cu toată polemica sa antinaturalistă, iar uneori și antiistoricistă, nu vrea deloc să fie mai puțin sceptică. În măsura însă în care, cel puțin în intenția și procedeul său de ansamblu, nu se mai arată dominată de acea voință radicală către o doctrină științifică, voință care a produs marele progres al filosofiei moderne pînă la Kant, tocmai ea este cea la care ne referim atunci cînd e vorba de o slăbire a înclinației filosofice a științei.

Dezvoltările ce urmează își află originea în ideea că cele mai înalte interese ale culturii umane reclamă dezvoltarea unei filosofii riguros științifice și, în consecință, dacă în epoca noastră se justifică o răsturnare (*Umwendung*) filosofică, aceasta trebuie în orice caz să fie animată de intenția unei noi fundamentări a filosofiei în sensul de știință riguroasă. Această intenție nu este deloc străină timpului actual. Ea este pe deplin activă chiar în interiorul naturalismului dominant. De la început și cu toată hotărîrea, acesta urmărește ideea unei reforme riguros științifice a filosofiei și crede, de fiecare dată chiar, a o fi realizat deja în formele sale, atît cele timpurii cît și cele moderne. Principial considerat, totul se petrece însă într-o formă care, teoretic, este eronată încă de la origine, iar practic constituie un pericol crescînd pentru cultura noastră¹¹. A exercita o critică radicală a filosofiei naturaliste constituie, de aceea, o chestiune actuală de primă importanță. Este însă nevoie, în raport cu o critică pur negativistă, pornită de la consecințe, de o critică pozitivă a fundamentelor și a me-

todelor. Numai o asemenea critică este menită să păstreze intactă încrederea în posibilitatea [294] unei filosofii științifice, încredere primejduită prin cunoașterea consecințelor absurde ale naturalismului construit pe știința riguroasă a experienței. Unei asemenea critici pozitive îi sînt menite dezvoltările din prima parte a acestui studiu.

În ceea ce privește mult disputata schimbare din epoca noastră, ea este – și aceasta chiar pe drept – una esențialmente orientată antinaturalist; sub influența historicismului însă, ea pare a se îndepărta de la liniamentele științifice, pare că vrea a se revărsa într-o simplă *Weltanschauungsphilosophie*. Tocmai examinării principale a deosebirii dintre aceste două filosofii, precum și considerării drepturilor ei relative îi este consacrată cea de a doua parte a studiului de față.

Filosofia naturalistă

Naturalismul este un fenomen-consecință a descoperirii naturii, anume a naturii luată în sensul unei unități a ființei spațio-temporale conform legilor ei exacte. Odată cu realizarea treptată a acestei idei în științe ale naturii mereu înnoite, fundamentînd o supraabundență de cunoștințe riguroase, naturalismul a continuat și el să se propage tot mai departe. Într-un mod asemănător, ca o consecință a «descoperirii istoriei» și a mereu înnoitei fundamentări a științelor spiritului, s-a dezvoltat apoi historicismul. Corespunzător obișnuințelor de interpretare dominante, cercetătorul naturii este înclinat să înfățișeze totul ca natură, iar cercetătorul în științele umane totul ca spirit, ca o configurație istorică și, ca urmare, ambii tind să falsifice sensul a ceea ce nu poate fi înfățișat

CUPRINS

Notă introductivă.....	5
Filosofia ca știință riguroasă.....	9
Note și comentarii.....	95
Postfață.....	117
Anexă.....	155
A. Bibliografie.....	155
B. Două scrisori ale lui E. Husserl către F. Brentano despre logică.....	169